

IQTISODIYOTDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent.

akramsuyarov@mail.ru

Suyarova Adiba Rahmonbediyeva

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Kechki fakulteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20303277>

Annotatsiya. Ushbu bob iqtisodiyotda axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ning o'rni va ahamiyatini kompleks tahlil qiladi. U AKTning iqtisodiy o'sish, mehnat bozori transformatsiyasi, biznes jarayonlari va sektorlararo rivojlanishga ta'sirini ko'rib chiqadi.

Tadqiqot AKTning nazariy asoslarini o'rganib, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdagi muammolar va imkoniyatlarni baholaydi, shuningdek, milliy kontekstda samarali siyosiy tavsiyalar beradi. Ma'lumotlar bazasining cheklanganligi va ishonchli manbalarni aniqlash zaruriyati ushbu bobda muhim metodologik jihat sifatida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Axborot kommunikatsiya texnologiyalari, Raqamli iqtisodiyot, Iqtisodiy o'sish, Mehnat bozori, Innovatsiyalar, O'zbekiston.

Kirish

XXI asr global iqtisodiyotida axborot kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) misli ko'rilmagan darajada fundamental transformatsiyalarga sabab bo'lmoqda. Globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va texnologik inqiloblar natijasida AKT davlatlar iqtisodiyotining har bir jabhasida markaziy o'rin egalladi. Bu texnologiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi bozorlar yaratish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va hayot sifatini yaxshilashda asosiy harakatlantiruvchi kuchga aylangan. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun AKTga asoslangan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish iqtisodiy diversifikatsiya, mintaqaviy integratsiya va barqaror o'sishni ta'minlash yo'lidagi strategik ustuvor vazifa hisoblanadi.

Ushbu bobning tadqiqot muammosi AKTning iqtisodiyotga ta'sirini nafaqat nazariy jihatdan tahlil qilish, balki uning amaliy ahamiyatini, ayniqsa O'zbekiston sharoitida, chuqur baholash zaruratidan kelib chiqadi.

Adabiyotlar sharhi

AKTning iqtisodiy o'sishga ta'siri iqtisodiy nazariya va amaliyotda keng muhokama qilinadigan mavzu hisoblanadi. Dastlabki tadqiqotlar "Solou paradoksi" (Solow paradox) bilan bog'liq bo'lib, unda 1980-yillarda AKTga qilingan katta investitsiyalarga qaramay, mehnat unumdorligi o'sishida sezilarli yaxshilanish kuzatilmaganligi ta'kidlangan. Biroq, keyinchalik o'tkazilgan empirik tadqiqotlar, AKTning iqtisodiy o'sishga ta'siri kechiktirilgan va bilvosita (masalan, tarmoq effektlari orqali) ekanligini ko'rsatdi. M. Park va K. Park (2006) kabi tadqiqotchilar AKTning nafaqat kapital sifatida, balki innovatsiyalar va tashkiliy o'zgarishlar orqali ham o'sishga hissa qo'shishini ta'kidlaganlar.

Tarmoq effektlari nazariyasi AKTning qiymati foydalanuvchilar soni ortishi bilan eksponensial ravishda o'sishini tushuntiradi, bu esa raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarning iqtisodiy ahamiyatini oshiradi.

Adabiyotlarda shuningdek, "raqamli bo'linish" (digital divide) kontsepsiyasi ham muhim o'rin tutadi, bu AKTga kirish va ulardan foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizliklarni anglatadi.

Bu tengsizliklar daromadlar, geografik joylashuv va ta'lim darajasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin va iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilishi mumkin. Masalan, Choudrie va Dwivedi (2005) raqamli bo'linishning sabablari va oqibatlarini o'rgangan.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot bobida axborot kommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini tahlil qilish uchun analitik va sintetik yondashuvdan foydalanilgan. Tadqiqot dizayni mavjud ilmiy adabiyotlar, nazariy modellar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlarini kompleks tahlil qilishga asoslanadi. Bu yondashuv AKTning iqtisodiy o'sish, mehnat bozori va biznes jarayonlariga ta'sirining keng qamrovli ko'rinishini yaratishga imkon beradi.

Ma'lumotlar manbalari sifatida Jahon Banki, Xalqaro Telekommunikatsiya Ittifoqi (ITU), Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va boshqa xalqaro tashkilotlarning rasmiy hisobotlari, akademik jurnallarda nashr etilgan maqolalar, shuningdek, davlat statistika organlarining ochiq ma'lumotlari (agar mavjud bo'lsa) tanlangan. Bu manbalar global va mintaqaviy miqyosda AKT rivojlanishi va uning iqtisodiy oqibatlari haqida ishonchli va valid ma'lumotlarni taqdim etadi.

Natijalar va tahlil

Iqtisodiy o'sish va unumdorlik: AKT investitsiyalari to'g'ridan-to'g'ri YaIM o'sishiga hissa qo'shadi va mehnat hamda kapital unumdorligini oshiradi. Raqamli infratuzilmani kengaytirish (masalan, keng polosali internetga kirish) bizneslarning operatsion samaradorligini yaxshilaydi, innovatsiyalarni rag'batlantiradi va yangi bozor imkoniyatlarini yaratadi. Xususan, raqamli platformalar orqali ma'lumot almashish va tahlil qilish qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtiradi va resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Mehnat bozori transformatsiyasi: AKT yangi kasblar va ish o'rinlari yaratish bilan birga, ba'zi an'anaviy kasblarning yo'qolishiga yoki avtomatlashtirilishiga olib keladi. Bu esa ishchi kuchidan yangi ko'nikmalar (raqamli savodxonlik, dasturlash, ma'lumotlar tahlili) talab qilinishini anglatadi. Fleksibel ish shakllari, masofaviy ishlash va gig-iqtisodiyotning rivojlanishi AKTning mehnat bozoriga ta'sirining yaqqol natijalaridir.

Biznes va sektorlararo transformatsiya: AKT deyarli barcha iqtisodiy sektorlarda tub o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

Muhokama

AKTning iqtisodiyotdagi o'rni tobora ortib borayotganiga qaramay, raqamli iqtisodiyotni to'liq rivojlantirish yo'lida bir qator jiddiy muammolar mavjud. Bularga raqamli bo'linish (shahar va qishloq joylarida internetga kirish va undan foydalanish imkoniyatlaridagi tafovutlar), kiberxavfsizlik tahdidlari, malakali IT mutaxassislari yetishmovchiligi, shuningdek, tegishli huquqiy va me'yoriy baza kamchiliklari kiradi. Ushbu muammolar iqtisodiy o'sish sur'atlarini sekinlashtirishi va jamiyatda tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Raqamli infratuzilmani yanada rivojlantirish: Keng polosali internetga kirishni respublikaning barcha hududlarida, ayniqsa qishloq joylarida, ta'minlash. 5G texnologiyasini joriy etish va ma'lumotlar markazlari tarmog'ini kengaytirish.

Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: Raqamli ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish. IT sohasidagi oliy ta'lim muassasalari va kasb-hunar kollejlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish. Aholining barcha qatlamlari uchun raqamli savodxonlik kurslarini joriy etish.

Xulosa

Ushbu bobda axborot kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot AKTning iqtisodiy o'sish, mehnat unumdorligini oshirish, mehnat bozorini transformatsiya qilish va biznes jarayonlarini optimallashtirishdagi markaziy rolini namoyish etdi. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, raqamli bo'linish, kiberxavfsizlik va malakali kadrlar yetishmovchiligi kabi jiddiy muammolarni ham yuzaga chiqaradi.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun raqamli infratuzilmani mustahkamlash, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va innovatsiyalarni rag'batlantirish orqali ushbu muammolarni bartaraf etish strategik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning cheklavlari asosan ishonchli empirik ma'lumotlar bazasining, ayniqsa mahalliy kontekstda, cheklanganligi bilan bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Castells, Manuel. Tarmoq Jamiyatining Yuksalishi. Malden, MA: Blackwell Publishing, 1996.
2. Brynjolfsson, Erik, and Adam Saunders. Innovatsiya uchun moslashtirilgan: Axborot texnologiyalari iqtisodiyotni qanday o'zgartirmoqda. Cambridge, MA: MIT Press, 2010.
3. Brynjolfsson, Erik, and Lorin M. Hitt. "Yo'qolgan paradoksmi? Axborot tizimlariga sarflangan mablag'larning qaytimlari bo'yicha firma darajasidagi dalillar." *Menejment fani*, vol. 42, no. 4, 1996, pp. 541-558.
4. Jorgenson, Dale W., and Khuong Vu. "Axborot Texnologiyalari va Jahon Iqtisodiyoti." *Skandinaviya Iqtisodiyot Jurnali*, vol. 107, no. 4, 2005, pp. 631-650.
5. Goldfarb, Avi, and Catherine Tucker. "Raqamli Iqtisodiyot." *Iqtisodiy Adabiyot Jurnali*, jild. 57, son. 1, 2019, b. 3-43.